

Kva skal vi med kulturlandskap?

Marit Adelsten Jensen, fagleg leiar Museumssenteret i Hordaland, avd. Havrå – eit av dei utvalde kulturlandskapa i Noreg

Vi er tungnæme, vi nordmenn. Vi har kanskje lese Terje Vigen, men har vi lært noko av Ibsen-skikkelsen som måtte ro heilt til Danmark i eit forsøk på å redde familien frå hungersnaud?

Spørsmålet kjennest urovekkande aktuelt etter å ha sett korleis regjeringa summerer opp ti år med «utvalde kulturlandskap». Ordninga som opphavleg skulle bidra til vern av viktige norske kulturlandskap, vert i dag i hovudsak framstilt som ein reiskap for reiselivsnæringa.

Sjølv sagt er det viktig å gjere Noreg til ein meir attraktiv reisedestinasjon, med fritt utsyn til fjord, fjell, blomsterenger og beitande dyr som ein viktig del av pakken – saman med levande bygdesamfunn, gardsturisme og lokal mat. Men auka satsing på turisme må gjennomførast *nennsamt*, med ein besøksstrategi som vernar om sårbare landskap. For paradoksalt nok utgjer turismen eit trugsmål mot dei same kulturlandskapa som vi ønskjer å verne. Både fordi vitjande føter i seg sjølve skaper slitasje og fordi turistar kan vere kjelder til smittsame sjukdomar som kan ramme både dyr og menneske og ha potensielt katastrofale konsekvensar.

Det er mange gode grunnar til å halde kulturlandskapa i hevd, men det viktigaste er ikkje å sikre «opplevingslandskapet» for turistane. Det viktigaste er å *vere i beredskap*. For det er ikkje berre utsikta til høge fjell og djupe dalar som forsvinn når kulturlandskapet gror att; vi mistar også verdifull matjord og viktige beitemarker. I lys av dei pågåande klimaendringane, er *det* langt meir alvorleg.

Den primære funksjonen til kulturlandskapa har alltid vore mat- og virkeproduksjon. No har vi vorte blinde for kor viktig dette er. Dei fleste av oss har fjerna oss så langt frå matproduksjonen si naturgjevne rolle for vår eksistens, at vi tek maten vi et, for gjeven. Det er ei farleg utvikling. Landbruket vert bygd ned over store delar av landet og vi baserer oss i stadig aukande grad på import av basisvarer.

Resultatet er at vi i dag har ein svak nasjonal matberedskap – kanskje ikkje betre enn på Terje Vigen si tid? Kornreservane dekkjer berre nokre månaders forbruk. Oppdrettsnæring og landbruk har gjort seg heilt avhengige av importert soya til fiskefôr og kraftfôr. Kan vi tillate oss å vere så korttenkte?

I praksis har vi lagt vår eigen matvaretryggleik i hendene på andre. Klimaendringar og ustabilitet i internasjonal politikk gjer det til ein høgst risikabel strategi.

Klimaendringane vil føre til meir ekstremvêr, både i form av ekstrem nedbør – som vi akkurat har sett i Australia – og tørke. Klimaprognosane viser at dei viktigaste soyaproducentane i verda, USA og Brasil, vil oppleve hyppigare og lengre tørkeperiodar. Det same vil viktige kveiteproducentar i Europa. Vi har sett mange eksempel på avlingssvikt i global skala dei siste åra – og når avlingane sviktar, skyt prisane i vêret.

Så langt har det vore mogleg for Noreg å kjøpe seg ut av desse problema, men slik vil det ikkje nødvendigvis halde fram. Som forskar Jan Ivar Botnan frå Forsvarets forskingsinstitutt skriv i rapporten «Matsikkerhet i et klimaperspektiv», må vi rekne med at eksportforbod, subsidiar og spekulasjonar vil undergrave den frie marknaden i krisesituasjonar. Også Noreg kan kome til å oppleve knappleik på vesentlege importvarer – sjølv om vi har vent oss til tanken på at slike problem ikkje angår oss.

Botnan er ei av sørgjeleg få røyster som tek opp det *etiske* aspektet ved å la andre sørgje for vår matvaretryggleik. Når vi betaler i dyre dommar for importert soya eller kveite, tek vi i praksis maten

ut av munnen på nokon som ikkje kan betale. Er det moralsk forsvarleg? Soyaimporten vår medverkar til at regnskogen vert rasert og til at det vert lagt beslag på jord som kunne ha vore brukt til å dyrke mat for menneske. Er det etisk forsvarleg?

Skal Noreg ha ein framtidig matvareberedskap som ikkje er basert på at andre kan svelta så lenge vi får vårt, må vi dyrke meir mat sjølv. Skal verda nå FN sine berekraftmål knytte til mattryggleik, berekraftig landbruk og genetisk mangfald, må *alle* nasjonar bidra til å oppretthalde evna til matproduksjon basert på stadeigne ressursar. Det er *derfor* vi skal ta vare på kulturlandskapa.

Det mest effektive vernet som finst, er drift. Matlager har nemlig den kjedelege eigenskapen at dei fort vert tomme under ei langvarig krise. Det einaste som gjev *reell* matvaretryggleik på sikt, er eit heimleg landbruk som evnar å kontinuerleg forsyne folkesetnaden med mat. Då held det ikkje berre å stå og nyte utsikta.